

Anna Bujwicka
Uniwersytet Łódzki

TYPY WIELKOMIEJSKIEGO SĄSIEDZTWA WYOBRAŻONE A PRAKTYKOWANE STOSUNKI SĄSIEDZKIE MIESZKAŃCÓW ŁODZI

Fizyczna bliskość obcych jest [...] losem [mieszkańców miast], dlatego muszą eksperymentować, wypróbowywać i sprawdzać różne sposoby życia, wierząc, że znajdą wreszcie taki modus vivendi, który uczyni ich współżycie z obcymi możliwe do przyjęcia.

Zygmunt Bauman, *Razem, osobno*, 2003

Streszczenie. W artykule przedstawiono problem sąsiedztwa jako znaczącego wymiaru organizacji społecznej wielkiego miasta. Przedmiotem zainteresowania są płaszczyzny, typy i uwarunkowania relacji sąsiedzkich mieszkańców Łodzi. Uzyskane wyniki pokazują, iż sąsiedztwo jest nadal istotną formą integracji mieszkańców miasta. Skonstruowane typy były odzwierciedleniem różnych konfiguracji preferowanych wzorów relacji z sąsiadami i realizowanych kontaktów w miejscu zamieszkania. Dominującym typem relacji sąsiedzkiej jest sąsiedztwo sentymentalno-rytualne. Najważniejszymi korelatami zjawiska okazały się zmienne społecznego położenia jednostki.

Słowa kluczowe: sąsiedztwo, wspólnota, więzi społeczne.

1. Stosunki sąsiedzkie na tle współczesnych przemian więzi społecznych

Refleksje nad zjawiskiem wspólnoty, a zatem i stanem więzi społecznych, często towarzyszą istotnym zmianom, okresom przełomowym niosącym zagrożenie utrwalonego ładu społecznego. Tak jak dzisiaj procesy globalizacji, nowe technologie komunikacji wpływają na podstawy konstytuowania wspólnot terytorialnych, tak w XVIII w. i XIX w. gwałtowna industrializacja i urbanizacja przyczyniły się do naruszenia fundamentów tradycyjnego porządku społecznego.

Rozważania nad wyłaniającym się nowym społeczeństwem kapitalistycznym pozwalały poprzez kategorię wspólnoty zobrazować stan rozpadu związków społecznych bliskich temu, co Ferdinand Tönnies nazywał *Gemeinschaft*, Emil Durkheim solidarnością mechaniczną czy Max Weber afektywnymi, tradycyjnymi działaniami. Tkwiące u podstaw myśli konserwatywnej pojmowanie wspólnoty oznaczało podkreślanie znaczenia tradycji, uczucia, obyczajów i religii dla budowania osobistych stosunków załamujących się w obliczu epoki przemysłowej (Szacki 2002). Kształtowane dawniej na bazie wspólnie zamieszkiwanego małego terytorium wspólnoty lokalne, w dobie urbanizacji i upowszechniania miejskiego stylu życia podlegają erozji na skutek dominacji „bezosobowych, powierzchownych i nietrwałych” więzi międzyludzkich (Wirth, za: Hampton 2003).

Żywo dyskutowane od lat 50., 60. XX w. zagadnienia przemian więzi lokalnych i roli, jaką stanowi istotny dla ich powstania czynnik terytorialny, ujmowane są w trzy podejścia: *community lost*, *community saved* i *community liberated* (Wellman 1979). Stanowią one bez wątpienia istotny wkład do rozważań nad problematyką sąsiedztwa.

Pierwsze z nich, mówiące o zaniku społeczności i atomizacji społecznej, poddane zostało krytyce i utraciło moc wyjaśniającą niektórych zjawisk społecznych (Hunter, Wellman, za: Starosta 2003). Procesy instytucjonalizacji życia społecznego współczesnych miast wydają się jednak wpływać na możliwość zaistnienia *community lost*. Środowisko wielkomiejskie najpełniej stwarza jednostce warunki, w których dysponuje ona wolnością wyboru wśród danych jej alternatywnych form przynależności grupowej, korzystając z określonego „potencjału kontaktowego masy miejskiej” (Sowa 1988). Mając na uwadze powyższą specyfikę środowiska miejskiego, a także procesy wycofywania się grup o charakterze wspólnotowym z większości wymiarów życia społecznego i wkraczanie w ich miejsce *non-place communities*, można przyjąć, że możliwy jest brak więzi w mikroskali sąsiedztwa.

Dwie pozostałe koncepcje pozwalają formułować prognozy co do formy wspólnot tworzonych w oparciu o czynnik terytorialny. Nie pozostają one zatem bez znaczenia dla zbiorowości sąsiedzkich. Jeden z wariantów hipotezy *community saved* wskazuje bowiem wprost na przetrwanie społeczności lokalnych w formie pierwotnych grup sąsiedzkich i charakterystycznych dla nich więzi nieformalnych (Gans 1962; Suttles 1972). Grupy sąsiedzkie traktowane jako układy odniesienia normatywnego stanowią źródło, z którego jednostki czerpią w procesie adaptacji do szerszego społeczeństwa.

W tym kontekście niezdewaluowana jeszcze rola terytorium jako czynnika społecznej integracji sprzyja podkreśleniu wagi tworzonych na tej podstawie więzi lokalnych. W dobie globalizacji, powszechnego poczucia zagrożenia, procesów marginalizacji czy społecznego wykluczenia, wydaje się, że najbliższy układ mikroterytorialny, jakim jest sąsiedztwo, może stanowić swoistą alterna-

tywę „oazę” szczególnie dla tych, którzy nie mają dostępu do „szerszych sieci społecznych” (Logan, Spitze 1994).

Odmienne niż przedstawiciele hipotezy *community saved*, zwolennicy *community liberated* podkreślają słabnący wpływ bliskości terytorialnej na kształtowanie związków społecznych (Wellman, Carrington, Hall 1988). Nowoczesne źródła komunikowania oraz swoboda przemieszczania, w tym tani i efektywny transport, umożliwiają wykroczenie poza najbliższą przestrzeń jako płaszczyznę doboru partnerów kontaktu społecznego. Uwolnione od ograniczeń przestrzennych związki społeczne podlegają rozproszeniu. Zjawiska te prowadzą do zmniejszania roli sąsiedztwa i traktowania go w kategoriach grupy potencjalnej.

Zatem terytorium jako podstawa związków wspólnotowych pełni dwojaką funkcję. Może pozostawać czynnikiem integracji bądź, tracąc na znaczeniu jako fundament więzi społecznych, służyć rozwijaniu powiązań o charakterze ponadlokalnym (Starosta 2003).

Utrzymaniu integrującej roli bliskości fizycznej nie sprzyja rozwój środków masowego przekazu oraz wspomniane procesy ruchliwości przestrzennej, jak również awansu społecznego. Upowszechniane przez media wzory kultury Zachodu „powodują erozję lokalnych wartości i przyczyniają się do rozpadu tradycyjnych więzi” (Jałowiecki 2005: 114). Mobilność społeczna i przestrzenna służą również dystansowaniu wobec zobowiązujących niegdyś powiązań, które tracą swe znaczenie na rzecz wymogów przymusu ekonomicznego (Giddens 1981; Beck 2002; Bendyk 2004).

Wspólnoty konstytuowane na bazie terytorialnej i więzi o charakterze lokalnym wydają się zatem w coraz mniejszym stopniu stanowić o społecznej organizacji (Leszkowicz-Baczyńska 2001; Szczepański 2005). Zasadniczej zmianie podlegają nie tylko więzi o podłożu terytorialnym, ale coraz mniej stabilne stają się wszelkiego rodzaju powiązania między ludźmi. W czasach dostępności komunikacyjnej rozszerzony zakres i nasilona częstotliwość kontaktów społecznych często oznacza ich spłylenie. Poznajemy coraz więcej osób, ale wiemy o nich coraz mniej. Ponadto, ograniczenie wzajemnych relacji do teraźniejszości, przy założeniu ich tymczasowości i opatrzeniu „klausulą do odwołania” – jak pisze Zygmunt Bauman (2003: 109) – nie sprzyja tworzeniu więzi międzyludzkich. Kruchość związków społecznych umacnia także kultura konsumpcji, która bez wątpienia godzi w podstawy społecznej solidarności. Dążenie do sprostania standardom posiadania powoduje, że „kupowanie, nabywanie i obrót rzeczami zastępuje stosunki społeczne” (Szlendak, Pietrowicz 2005: 95). Widoczna staje się tendencja przeobrażania stosunków społecznych w towar, u podstaw czego tkwi pragmatycznie zorientowana świadomość (Ziółkowski 1995, 2005). Racjonalność ekonomiczna wydaje się stanowić jedną z zasad porządkujących relacje społeczne. Reguła ta ukierunkowuje aktywność ludzką na poszukiwanie własnej korzyści i pozwala traktować więzi w kategoriach inwestycji.

Sąsiedztwo społeczne, wyznaczone poprzez utrzymywane w jego ramach kontakty i stosunki między mieszkańcami, nie może pozostawać niezmiennym pod wpływem wskazanej powierzchowności, pragmatyzmu i utowarowienia, które coraz częściej określają naturę wzajemnych relacji międzyludzkich.

Ponadto, delegitymizacja dotychczasowych norm – niepewność normatywna – w większym stopniu, niż warunki pracy, elastyczność i „utowarowienie” relacji międzyludzkich, wzmacnia zagubienie, brak poczucia bezpieczeństwa w czasach późnej nowoczesności. Osamotnieniu jednostki sprzyjają procesy indywidualizacji i działanie „mechanizmów wykorzeniających” (Beck 2002; Giddens 2001). Malejąca moc wiążąca tradycji i obyczaju pozbawia oparcia w zobowiązujących niegdyś starych schematach tradycyjnych.

Procesy prywatyzacji, indywidualizacji ludzkich biografii oraz konsumpcyjna nowoczesność powodują, że człowiek dystansując się wobec dawnych powiązań, m. in. również wobec sąsiedztwa, brnie coraz bardziej w prywatność. Tym samym, na tle ograniczania wszelkiego rodzaju społecznych powiązań, także sąsiedztwo może stać się wartością schyłkową.

Należy jednak podkreślić, że z drugiej strony, wobec postępujących procesów globalizacji, indywidualizacji, upowszechniania uniformizujących wzorów kultury konsumpcji widoczna staje się potrzeba poczucia przynależności. Unifikującym tendencjom, wywołanym globalnymi przeobrażeniami, towarzyszy budzenie lokalnej i regionalnej świadomości. Potrzebę odrębności, a przede wszystkim poczucie bezpieczeństwa wobec niepokojów współczesności może zapewnić odnowa struktur o charakterze wspólnotowym (Starosta 2003). W tym nurcie rozważań podkreśla się wagę *local communities*, które „tworzą schronienie”, stanowią „reakcję obronną” na – powodowane szybko postępującymi zmianami – niepewności dzisiejszych czasów (Castells 1997: 64).

2. Cel i przedmiot badań. Pytania i hipotezy

Omawiane dotychczas zagadnienia przemiany stosunków społecznych, a w konsekwencji więzi międzyludzkich oraz roli, jaką w ich powstawaniu przypisuje się terytorium, znajdują odzwierciedlenie w miejskiej organizacji społecznej. Bez wątpienia wpływają na stan zbiorowości sąsiedzkich, które stanowią jedną z istotnych grup, w jakiej dokonuje się współzycie ludzi w społeczno-przestrzennym układzie, jakim jest miasto.

Wobec wszystkich wskazanych problemów zastanawiające jest, na ile grupy sąsiedzkie obecne są w organizacji społecznej środowiska wielkomiejskiego. Interesujące w kontekście opisywanych tendencji wydaje się poznanie kształtu, jaki obecnie przybiera miejskie sąsiedztwo. Zasadnicze z punktu widzenia istoty sąsiedztwa jest postrzeganie tego zjawiska w kategoriach stosunku społecznego

(Rybicki 1972; Turowski 1976; Logan, Spitze 1994). Waga czynnika społecznego znajduje wyraz we „względnie trwałych powiązaniach i zależnościach między osobami [...] wyrażających się na zewnątrz w postaci unormowanych czynności, które zakładają określone obowiązki i uprawnienia obu stron” (Kryczka 1981). Przedmiot rozważań stanowią zatem zróżnicowane formy wielkomiejskich stosunków sąsiedzkich. Dwie płaszczyzny, na których rozpatrywane są przejawy życia społecznego w wymiarze sąsiedzkich odniesień wzajemnych, to: po pierwsze, sfera wyobrażeń cenionych wzorów relacji sąsiedzkich i po drugie, sfera utrzymywanych w miejscu zamieszkania kontaktów. Oba wymiary pozwalają wskazać na prezentowane w środowisku wielkomiejskim typy sąsiedztwa i stanowią cel przeprowadzonych analiz statystycznych. Każda ze zmiennych, tworząc skalę porządkową, posłuży do skonstruowania typologii empirycznej. Warunek ten umożliwia wykorzystanie analizy skupień, jako optymalnej w tym zamierzeniu badawczym metody statystycznej. Uzyskane typy, odnosząc się do płaszczyzny preferowanych i praktykowanych stosunków sąsiedzkich, będą się sytuować między krańcami kontinuum wyznaczanego sferą obojętności społecznej, gdzie doceniana jest anonimowość i nie są utrzymywane kontakty w miejscu zamieszkania, a sferą zaangażowania społecznego, zakładającego oczekiwanie i realizowanie stosunków społecznych o znacznym stopniu zażyłości.

Kolejnym etapem dociekań badawczych jest poznanie czynników warunkujących występowanie każdego z typów. Zastosowane procedury statystyczne umożliwiły uchwycenie korelacji między zmienną zależną a zmiennymi społeczno-demograficznymi badanych, cechami wyznaczającymi ich status społeczno-zawodowy, zmiennymi środowiskowymi, satysfakcji lokalnej i zakorzenienia badanych w danym miejscu zamieszkania. Pozwoliło to na uzyskanie odpowiedzi na pytanie: dla jakich kategorii badanych właściwe są poszczególne typy wielkomiejskiego sąsiedztwa.

Na podstawie ustaleń wynikających z przytoczonej już literatury, a także problematyki poświęconej zagadnieniu sąsiedztwa w środowisku wielkomiejskim i związanego z tym stanu dotychczasowych badań, zakładam cztery hipotezy wyjaśniające. Pierwsze trzy dotyczą form, jakie przyjmuje wielkomiejskie sąsiedztwo, definiowane w kategoriach stosunku społecznego. Czwarta odnosi się do czynników (zmiennych niezależnych) warunkujących kontakty sąsiedzkie. Po pierwsze, w hipotezie nadrzędnej zakładam, że sąsiedztwo nie zanika, ulega jednak ograniczeniu pod względem utrzymywanych relacji z sąsiadami (Kryczka 1981; Misiak 1993; Fisher, Samson, za: Logan, Spitze 1994; Frysztacki 1982, 1997; Kaltenberg-Kwiatkowska 1996; Guest, Wierzbicki 1999; Leszkowicz-Baczyńska 2001; Putnam, za: Hampton 2003). Po drugie, co pozostaje logiczną konsekwencją i jednocześnie dopełnieniem hipotezy głównej,

w warunkach wielkiego miasta niemożliwe jest odtworzenie sąsiedztwa na wzór właściwy wspólnotom tradycyjnym. Po trzecie, za dominujący i pożądany rodzaj stosunków sąsiedzkich przyjmuje się kontakty o nieznacznym stopniu społecznego zaangażowania.

Uzasadnieniu przyjętych hipotez służy odwołanie do wniosków z badań poświęconych omawianej problematyce w zakresie dwóch płaszczyzn, na których stosunki sąsiedzkie są rozpatrywane. Ustalono zatem, że w sferze postulowanych relacji sąsiedzkich następuje przemieszczanie z funkcji usługowo-świadczeniowej na okazjonalno-znajomościową (Kryczka 1981; Leszkowicz-Baczyńska 2001; Bujwicka 2004). Funkcja usługowo-świadczeniowa charakterystyczna była dla sąsiedztwa tradycyjnego, zaś okazjonalno-znajomościowej właściwe jest sporadyczne angażowanie w relacje sąsiedzkie, przy zachowaniu pewnego społecznego dystansu, wpisanego bez wątpienia w specyfikę środowiska wielkomiejskiego. Natomiast w aspekcie utrzymywanych stosunków sąsiedzkich najszerszy zasięg przyjmuje typ sąsiedztwa konwencjonalnego (ceremonialnego), zaś najmniejszy mają relacje sąsiedzkie o charakterze towarzyskim (Kryczka 1981; Kaltenberg-Kwiatkowska 1996; Wellman, Gulia, za: Castells 2003; Świątkiewicz 2004; Błaszczuk 2007; CBOS 2008).

W hipotezie czwartej zakładam, że zasadniczymi czynnikami warunkującymi typy miejskiego sąsiedztwa będą zmienne położenia społecznego i zmienne zakorzenienia lokalnego. Poszczególne zmienne w ramach wymienionych grup, które wyznaczają charakter badanego zjawiska, to: wiek, wykształcenie, pozycja społeczno-zawodowa i okres zamieszkiwania w danym miejscu (Kasarda, Janowitz 1974; Misiak 1993; Frysztacki 1982, 1997; Logan, Spitze 1994; Kaltenberg-Kwiatkowska 1996; Leszkowicz-Baczyńska 2001). Ograniczone więzi sąsiedzkie charakterystyczne będą głównie dla ludzi młodych, o wysokim statusie społeczno-zawodowym, słabym zakorzenieniu lokalnym (tzw. turystów w terminologii Zygmunta Baumana, kosmopolitów w ujęciu Roberta Mertona, beneficjentów procesów globalizacji). Stosunki sąsiedzkie o większym stopniu społecznego zaangażowania reprezentowane będą przez osoby ze starszych kategorii wiekowych, o raczej niższej pozycji społeczno-zawodowej i względnie silnym zakorzenieniu lokalnym (ludzie określani jako „włóczędzy” w terminologii Baumana, o nomadycznym stylu życia, zgodnie z typologią Mertona, w przypadku których globalizacja prowadzić może do wykluczenia społecznego).

Prezentowane w tekście wyniki uzyskano na podstawie badań empirycznych zrealizowanych przez zespół badawczy Pawła Starosty. Projekt dotyczył *Struktury i uwarunkowania więzi lokalnych a społecznego wykluczenia w peryferyjnych miastach Europy Centralnej i Wschodniej*. Badania ilościowe (z zastosowaniem kwestionariusza wywiadu) przeprowadzono w Łodzi na przełomie 2001/2002 r. W badaniu zrealizowano 797 wywiadów na kwotowo dobranej próbie mieszkańców miasta.

3. Preferowane i praktykowane rodzaje stosunków sąsiedzkich

Organizacja współżycia społecznego, oparta na społeczno-kulturowych uwarunkowaniach, ma u swych podstaw podzielane przekonania i orientacje oraz określoną strukturę stosunków społecznych (Frysztański 1997). Istota organizacji społecznej dotyczy zatem dwóch wymiarów: świadomościowego i behawioralnego.

Wymiar świadomościowy odnosi się do wyobrażeń na temat rzeczywistości sąsiedzkiej ludzi, którzy ją współtworzą. Aspekt behawioralny sąsiedztwa dotyczy relacji społecznych, utrzymywanych w miejscu zamieszkiwania.

W środowisku sąsiedzkim wartością, która angażuje do ustosunkowania się wobec niej, jest z pewnością kategoria dobrego sąsiada. Definiowane poprzez preferowanie stosunków o zróżnicowanej treści – dobre sąsiedztwo – cechować może różny stopień społecznego zaangażowania¹. Wzajemne odniesienia na tej płaszczyźnie przybierać mogą formę izolacji społecznej, konwencjonalnych gestów wymiany ukłonów, okazjonalnych stosunków społecznych opartych na doraźnej pomocy, aż do częstych i bliskich kontaktów wkraczających w sferę życia prywatnego. Wskazane formy relacji społecznych można określić kolejno jako: dystansowanie się wobec środowiska sąsiedzkiego, sąsiedztwo grzecznościowo-konwencjonalne, sąsiedztwo znajomościowo-okazjonalne oraz towarzysko-świadczeniowe.

W badanej populacji rozkład zmiennej dotyczącej poglądów na temat cenionych relacji między sąsiadami zamieszczam w tabeli 1.

Tabela 1. Typy preferowanych relacji sąsiedzkich

Preferowana forma relacji sąsiedzkich	Dystans wobec sąsiadów	Sąsiedztwo grzecznościowo-konwencjonalne	Sąsiedztwo znajomościowo-okazjonalne	Sąsiedztwo towarzysko-świadczeniowe	Brak danych	Ogółem
Liczebności	7 0,9%	100 12,5%	434 54,5%	249 31,2%	7 0,9%	797 100%

Źródło: obliczenia własne.

¹ Zastosowane pytanie wskaźnikowe zaczerpnęłam z badań prowadzonych pod kierownictwem Jana Turowskiego, a dotyczących osiedli lubelskich. Treść pytania w wersji zmodyfikowanej brzmi: „Czy za dobrego sąsiada uważa P. osobę lub rodzinę, która: (1) nie utrzymuje z P. żadnych kontaktów, (2) poza »dzień dobry« z niczym się do P. nie zwraca i nie dąży do nawiązania bliższych stosunków, (3) od czasu do czasu zwraca się o coś lub zapyta, poprosi o drobną przysługę lub pożyczanie czegoś i do której może P. w razie potrzeby zwrócić się w podobnych sprawach, (4) utrzymuje z P. bliskie i częste kontakty (odwiedzanie się, często pomagacie sobie i wyświadczać przysługi)?”.

Jak wynika z prezentowanych danych, respondenci zdecydowanie przedkładają relacje angażujące sąsiadko ponad te, które zapewniają pewną dozę anonimowości. Postrzegają wartość „dobrego sąsiada” głównie przez pryzmat możliwości niesienia wzajemnej pomocy, sporadycznie, w sytuacjach tego wymagających. Stosunkowo znaczny odsetek badanych opowiada się także za stosunkami sąsiedzkimi powstałymi na bazie relacji towarzyskich. Natomiast w najmniejszym stopniu mieszkańcy Łodzi są skłonni doceniać wartość pełnej anonimowości, rozumianą w kategoriach zaniechania jakichkolwiek kontaktów w środowisku sąsiedzkim.

Zaistniały stan rzeczy dotyczy sfery preferencji, co w kontekście też o wykorzenieniu, samotności, poczuciu anonimowości w wielkim mieście staje się możliwą do przewidzenia potrzebą jego mieszkańców.

Wyobrażenia na temat sąsiedztwa niekoniecznie ujawniają praktykę, a nawet pozostawać mogą w niezgodności z rzeczywistością życia sąsiedzkiego. Stąd niezbędnym staje się dopełnienie rozważań poświęconych problematyce sąsiedztwa o aspekt behawioralny tego zjawiska. Charakteryzując ten obiektywny wymiar, formy współżycia społecznego określono poprzez odwołanie do typologii stosunków sąsiedzkich Piotra Kryczki (1981). Poznaniu tej sfery rzeczywistości służy ustalenie występowania i intensywności przebiegających w środowisku sąsiedzkim relacji społecznych. Przywoływana typologia dotyczy: sąsiedztwa konwencjonalnego, poinformowanego, świadczeniowego, solidarnościowego i towarzysko-przyjacielskiego. Ze względu na znikomą liczbę przypadków empirycznych, charakterystycznych dla typu sąsiedztwa ograniczającego, zmienną tę wykluczono z dalszych analiz statystycznych (rozkład częstości zmiennej wynosi 7% opowiadających się za danym typem).

Dane liczbowe, które pozwalają na dokładne przyjrzenie się częstotliwości utrzymywanych w środowisku wielkomiejskim stosunków sąsiedzkich, zawiera tabela 2.

Typ sąsiedztwa, odwołujący się do pewnych unormowanych czynności i działań przybierających formę wymiany ukłonów i pozdrowień, zyskał określenie **sąsiedztwa konwencjonalnego**. Ten typ relacji sąsiedzkich charakterystyczny jest niemal dla całej badanej populacji (86,5%). Dla prawie 2/3 (64,3%) badanych zachowanie to stanowi immanentną cechę kontaktów sąsiedzkich. Marginalny odsetek respondentów nie uczestniczy w tego rodzaju sąsiedztwie ceremonialnym (1,5%). Przywiązanie do konwencji, jak widać, nadal wpisane jest w relacje sąsiedzkie.

Sąsiedztwo poinformowane, które możliwe jest dzięki obserwacji i wchodzeniu w styczności społeczne, wyraża się w posiadaniu i gromadzeniu informacji o sąsiadach. Zdecydowana większość wykazuje poszanowanie dla prywatności innych w środowisku sąsiedzkim. Ponad połowa badanych łodzian odrzuca bowiem ten typ zachowań. Okazjonalne, sporadyczne dążenie do zdobycia

Tabela 2. Częstotliwość występowania określonego rodzaju stosunków sąsiedzkich

Wyszczególnienie	Częstotliwość zjawiska					Liczebność*
Rodzaj stosunków sąsiedzkich	zawsze	często	trudno powiedzieć	rzadko	nigdy	
Wymiana ukłonów, pozdrowień	512 64,3%	177 22,2%	3 0,4%	84 10,5%	12 1,5%	788 98,9%
Dążenie do zdobycia informacji o sąsiadach	32 4,0%	108 13,6%	12 1,5%	206 5,8%	428 53,7%	786 98,6%
Udział we wspólnych inicjatywach sąsiedzkich	26 3,3%	85 10,7%	25 3,1%	303 38,0%	342 42,9%	781 98%
Świadczenie przysług na rzecz sąsiadów	33 4,1%	229 28,7%	9 1,1%	377 47,3%	140 17,6%	788 98,9%
Spędzanie czasu wolnego z sąsiadami	19 2,4%	216 27,1%	3 0,4%	272 34,1%	275 34,5%	785 98,5%

* Liczebność pomniejszona o braki danych; N = 797.

Źródło: obliczenia własne.

informacji o sąsiadach przejawia ponad 25% badanych. Wejście w posiadanie informacji o współmieszkańcach, zatem przełamanie anonimowości środowiska, właściwe jest dla niemal 1/5 (17,6%) respondentów. Cecha anonimowości, jaką zwykło przypisywać się do środowiska wielkomiejskiego, wydaje się zapewnić na poprzez postawę jego mieszkańców.

Odmiernym od pozostałych typów jest **sąsiedztwo solidarnościowe**, oparte na realizacji dobra wspólnego. Związane jest ono z poczuciem nadrzędności i jedności interesów, jakie wynikają z bliskości zamieszkiwania. Angażuje ono nieznaczną część badanych (14%). Ponad 4/5 (80,9%) raczej nie jest nastawione na podejmowanie wspólnych inicjatyw sąsiedzkich, w tym zbliżony odsetek respondentów zarówno nigdy nie uczestniczył w tego typu działaniach, jak i sporadycznie był zaangażowany w realizację wspólnych interesów. Postawa prospołeczna, przejawiająca się w działaniach na rzecz najbliższego środowiska zamieszkania, wydaje się ciągle pozostawać w sferze nierealizowanych postulatów.

Podstawą wyodrębnienia kolejnego typu sąsiedztwa jest wymiana różnego rodzaju przysług. Taka forma stosunków społecznych znajduje odzwierciedlenie w określeniu **sąsiedztwo świadczeniowe**. Wśród badanych ograniczoną jest skłonność do tego typu zachowań. Niemal połowa respondentów sporadycznie niosła pomoc sąsiedzką (47,3%). Z drugiej strony, znaczna część badanych daje wyraz wsparciu sąsiedzkiemu, poprzez częste i ciągłe przysługi, które wyświadczała na rzecz sąsiadów (32,8%). Tendencja ta z pewnością dyktowana jest oczekiwaniem realizowania w kontaktach sąsiedzkich normy wzajemności.

Tworzenie nieformalnych kręgów o charakterze koleżeńskim, czy przyjacielskim w miejscu zamieszkania, pozwala wyrazić istotę sąsiedztwa **towarzysko-przyjacielskiego**. Wspólne spędzanie czasu wolnego – charakterystyczne dla tego typu kontaktów – nie znajduje poparcia w działaniach większości badanych. Przy czym niemal identyczny odsetek respondentów wykluczył takie relacje z utrzymywanych przez siebie sąsiedzkich odniesień, jak i wskazał na ich okazjonalny charakter. Natomiast ponad 1/5 badanych często praktykowała sąsiedztwo w formie spędzania czasu wolnego w towarzystwie sąsiadów. Dla marginalnej liczby osób relacje sąsiedzkie tożsame są z utrzymywaniem kontaktów przebiegających na płaszczyźnie towarzyskiej. Specyfika sąsiedztwa miejskiego wyrażona w uwolnieniu od zobowiązań społecznych, w stosowaniu subiektywno-emocjonalnych kryteriów doboru partnerów interakcji, a także pojawienie się nowych technologii komunikacji wpływa z pewnością na ograniczenie kontaktów towarzysko-przyjacielskich w środowisku sąsiedzkim.

Konkludując, można zauważyć, że właściwą dla miejskiego środowiska sąsiedzkiego jest anonimowość jego mieszkańców oraz ograniczenie zachowań do konwencji pojmowanej w kategoriach przejawianej grzeczności. Wsparcie sąsiedzkie, wspólne spędzanie czasu wolnego rzadko stanowią treść stosunków sąsiedzkich. Natomiast wspólny interes mieszkańców znajduje zainteresowanie wśród niewielu spośród nich.

Jak widać, pomiędzy sferą preferowanych i utrzymywanych stosunków sąsiedzkich zachodzi rozbieżność. Mieszkańcy miasta poszukują na ogół w dobrym sąsiedztwie okazjonalnej pomocy, a nawet skłonni są przenosić relacje sąsiedzkie na grunt towarzyski. Doceniają zatem cechy zaangażowanego sąsiedztwa. Natomiast w kontaktach z sąsiadami cechuje ich społeczne wycofanie, gdyż ograniczają się głównie do konwensu w postaci wymiany ukłonów czy pozdrowień.

4. Typy sąsiedztwa wielkomiejskiego

Po zobrazowaniu zmiennych składowych, dotyczących preferowanych i praktykowanych stosunków sąsiedzkich, dalsze zamierzenia badawcze służą uchwyceniu stopnia natężenia ich znaczenia w ramach każdego z wyodrębnionych typów wielkomiejskiego sąsiedztwa.

W wyniku zastosowanej analizy skupień uzyskano trzy typy wielkomiejskiego sąsiedztwa². Kryterium ich dystynkcji jest odmienna wartość poszczególnych zmiennych tworzących dany typ, a w konsekwencji konfiguracja elementów go określających. W tabeli 3 prezentuję wartości charakterystyczne dla każdego z typów empirycznych oraz rozkład częstości ich wystąpienia w badanej populacji.

Do przeprowadzenia analizy skupień w procedurze rekodowania zmiennych pierwotnych wykorzystano wartości istotne merytorycznie. Proces transformacji, jakiemu poddana została każda ze zmiennych poprzez procedurę kodowania w systemie 0:1, pozwolił wyodrębnić dwie wartości w ramach każdego z itemów. Wartości zmiennych transformowanych mieszczą się w przedziale 0–1, gdzie 0 oznacza brak zjawiska, 1 jego występowanie.

W pierwszym z wyodrębnionych typów docenia się sąsiedztwo okazjonalne, oparte na doraźnej pomocy. Utrzymywane stosunki sąsiedzkie mają zbliżoną formę do preferowanych relacji. Wykraczają bowiem ponad zachowanie społecznego dystansu i jednocześnie nie sprowadzają się do ingerencji w sferę życia prywatnego współmieszkańców. Praktykowane jest tu sąsiedztwo grzecznościowe, wyrażane poprzez kierowanie ukłonów, powitań w stronę sąsiadów. Wyświadcza się również przysługi sąsiedzkie, a także uczestniczy we wspólnie podejmowanych inicjatywach. Działa zatem zarówno na rzecz prywatnego, jak i wspólnego dobra, bez konieczności wchodzenia w posiadanie informacji, które dotyczą partnerów tych społecznych relacji. Przywiązywanie znaczenia do aktywności i podejmowanie jej w celu realizacji interesów w środowisku sąsiedzkim pozwala nazwać ten typ **sąsiedztwem pragmatycznym**.

Specyfika drugiego typu polega na preferowaniu częstych, bliskich relacji sąsiedzkich, wkraczających w obszar życia prywatnego. Podobny charakter mają utrzymywane w sąsiedztwie kontakty, polegające na spędzaniu czasu wolnego w towarzystwie sąsiadów. Czyniony jest tutaj także ukłon w stronę ceremonii ich pozdrawiania. Nie dąży się natomiast do przełamania anonimowości środowiska ani nie podejmuje działań zarówno na rzecz sąsiadów, jak i dobra ogólnosąsiedzkiego. Sąsiedztwo wydaje się ograniczone do osób, z którymi łączą wspólne zainteresowania, sprawy, sympatie, sytuacja życiowa. Sąsiad jest bliskim, w obecności którego miło płynie czas. Sąsiedztwo służy zatem zaspokajaniu potrzeb psychospołecznych. Poszukiwanie w sąsiedztwie cech tradycyjnego sąsiada i traktowanie go jako uczestnika kręgu towarzyskiego, znamionuje silne społeczne zaangażowanie i wagę, jaką przypisuje się mikroskali sąsiedztwa. Oczekiwane i realizowane stosunki sąsiedzkie, sięgające sfery życia osobistego, determinują określenie tego typu jako **sąsiedztwa prywatnego**.

² Prezentację poszczególnych typów empirycznych poprzedzam stwierdzeniem, iż między zmiennymi zachodzi związek istotny statystycznie, o wystarczająco znaczącej mocy jak dla zmiennych jakościowych, tworzących skale porządkowe. Ogólnie siła zależności między zmiennymi przekracza wartość 0,10 (r Spearmana), zatem przyjmuję, że zmienne nadają się do dalszych zabiegów statystycznych.

Trzeci z uzyskanych typów cechuje podkreślenie wagi relacji międzysąsiedzkich uruchamianych okazjonalnie, stosownie do konieczności niesienia wzajemnej pomocy. Manifestowanie potrzeby poczucia wsparcia w środowisku sąsiedzkim pozostaje jednak tylko postulatem. W sferze działań zaznacza się bowiem minimum społecznego zaangażowania. Stosunki sąsiedzkie sprowadzają się jedynie do grzecznościowej wymiany ukłonów, pozdrowień. Typ ten pozwala wyrazić swoistą nostalgię za wspólnotą zapewniającą poczucie bezpieczeństwa, dającą oparcie w „potrzebach chwili”. Społecznością, która nie wchłania jednostki, służy jej bowiem, a nie ją ogranicza. Takie wyobrażenie sąsiedztwa i realizowanie go tylko poprzez przywiązanie do społecznej konwencji pozwala nazwać ten typ **sąsiedztwem sentymentalno-rytualnym**.

Ważnym aspektem poznania jest stopień reprezentacji wśród badanych każdego z wyodrębnionych typów. Zaprezentowane w ostatnim wierszu tabeli 3 dane wskazują na dominację typu sąsiedztwa sentymentalno-rytualnego. Dowodzi to faktu, że środowisko wielkomięskie nadal implikuje głównie kontakty sąsiedzkie o charakterze konwencyjnym. Jednocześnie dostrzega się potrzebę większego społecznego zaangażowania, zapewnienia w tym najbliższym przecież otoczeniu człowieka warunków sprzyjających wygodnej, bezpiecznej egzystencji.

Tabela 3. Typy wielkomięskiego sąsiedztwa oraz rozkład liczebności typów

Wyszczególnienie	Relacje sąsiedzkie	Sąsiedztwo pragmatyczne	Sąsiedztwo prywatne	Sąsiedztwo sentymentalno-rytualne
Preferowana forma relacji sąsiedzkich	dystans społeczny	- (0,00)	- (0,00)	- (0,02)
	grzecznościowo-konwencyjne	- (0,00)	- (0,02)	- (0,21)
	znajomościowo-okazjonalne	+ (1,00)	- (0,00)	+ (0,62)
	towarzysko-świadczeniowe	- (0,00)	+ (0,98)	- (0,16)
Rodzaj utrzymywanych stosunków sąsiedzkich	zdobywanie informacji	- (0,06)	- (0,13)	- (0,03)
	wymiana pozdrowień	+ (0,99)	+ (0,98)	+ (0,91)
	wspólne inicjatywy	+ (0,65)	- (0,26)	- (0,04)
	świadczanie przysług	+ (0,95)	- (0,36)	- (0,02)
	spędzanie czasu wolnego	- (0,25)	+ (0,86)	- (0,08)
Liczebność		221 (30,4%)	202 (27,8%)	303 (41,8%)

Źródło: obliczenia własne; N = 797.

Zważywszy, iż kolejne typy są podobnie reprezentowane, stwierdzić można, że mieszkańcy Łodzi w zbliżonym stopniu skłonni są podchodzić do sąsiedztwa w sposób pragmatyczny, jak i selektywnie dobierać partnerów w procesie tworzenia bliskich relacji sąsiedzkich. Wśród tych dwóch form przeważa nieznacznie opowiadanie się za sąsiedztwem pragmatycznym. Przewaga pragmatyzmu w podejściu do relacji sąsiedzkich względem rozwijania powiązań na płaszczyźnie prywatnej wydaje się dyktowana ograniczoną możliwością odnalezienia bliskich przestrzennie osób, które włączone w sieć kontaktów społecznych cechuje podobieństwo przekonań, wartości czy stylu życia (Logan, Spitze 1994). Na tej bowiem podstawie nawiązywane być mogą stosunki społeczne, które przybierają charakter towarzysko-przyjacielski.

5. Wyznaczniki typów sąsiedztwa

Istotnym jest poznanie czynników, które określają występowanie poszczególnych typów w badanej populacji³. Zależności statystyczne między zmienną zależną a poszczególnymi zmiennymi wyjaśniającymi zamieszczam w tabelach 4 i 5.

Spośród zmiennych społeczno-demograficznych jedynie wiek wpływa na występowanie poszczególnych typów. Zmienne statusu społeczno-zawodowego także w większości pozwalają wyjaśniać typy wielkomiejskiego sąsiedztwa. Nie uchwycono zależności między typem sąsiedztwa sentymentalno-rytualnym a zmienną wykształcenia i przynależności do kategorii społeczno-zawodowej respondentów. Kategoria badanych opowiadających się za sąsiedztwem pragmatycznym i prywatnym nie jest zróżnicowana pod względem standardu materialnego gospodarstwa. Różne cechy statusu społecznego, jak widać, determinują występowanie każdego z typów.

³ Do analizy wykorzystano zmienne niezależne, takie jak: zmienne społeczno-demograficzne (wiek, płeć), zmienne statusowe (wykształcenie, wykonywany zawód, poziom zamożności określony poprzez standard materialny gospodarstwa mierzony ilością dóbr trwałego użytku), zmienne środowiskowe (typ zabudowy, wiek zamieszkiwanego budynku) oraz zmienną satysfakcji lokalnej (zadowolenie z zamieszkiwanej okolicy) i zakorzenienia lokalnego (okres zamieszkiwania w danej okolicy). Wyznacznikami typów wielkomiejskiego sąsiedztwa są zmienne, których związek ze zmienną zależną jest istotny statystycznie, tzn. poziom istotności (*significance*) $p \leq 0,05$. Natomiast siła zależności między typem sąsiedztwa a zmienną wyjaśniającą wynosi powyżej 0,11. Do mierzenia natężenia współzależności między zmiennymi używano współczynnika V Cramera.

Tabela 4. Poziom istotności i siła zależności między zmienną typu wielkomiejskiego sąsiedztwa a zmiennymi położenia społecznego

Typ sąsiedztwa	Zmienna typu	Zmienna położenia społecznego					
		zmienna społeczno-demograficzna		zmienna statusu społeczno-zawodowego			
		wiek	pleć	wykształcenie	kategoria społeczno-zawodowa	standard materialny gospodarstwa	sytuacja pracy
Sąsiedztwo pragmatyczne	V Cramera	0,169	0,013	0,148	0,157	0,128	0,117
	p	0,000	0,721	0,001	0,000	0,441	0,032
Sąsiedztwo prywatne	V Cramera	0,141	0,045	0,134	0,163	0,160	0,148
	p	0,001	0,203	0,001	0,000	0,083	0,002
Sąsiedztwo sentymentalno-rytualne	V Cramera	0,129	0,051	0,106	0,070	0,178	0,118
	p	0,004	0,154	0,031	0,272	0,021	0,029

Źródło: opracowanie własne.

Tabela 5. Poziom istotności i siła zależności między zmienną typu wielkomiejskiego sąsiedztwa a zmiennymi środowiskowymi, zakorzenienia lokalnego, satysfakcji lokalnej

Typ sąsiedztwa	Zmienna typu	Zmienna wyjaśniająca			
		zmienna środowiskowa		okres zamieszkiwania w okolicy	zadowolenie z zamieszkiwanej okolicy
		typ zabudowy	wiek budynku mieszkalnego		
Sąsiedztwo pragmatyczne	V Cramera	0,141	0,118	0,125	0,085
	p	0,001	0,031	0,000	0,069
Sąsiedztwo prywatne	V Cramera	0,074	0,097	0,090	0,034
	p	0,224	0,128	0,045	0,646
Sąsiedztwo sentymentalno-rytualne	V Cramera	0,128	0,115	0,146	0,123
	p	0,005	0,039	0,000	0,004

Źródło: opracowanie własne.

Zmienne środowiskowe stanowią korelaty tylko dla sąsiedztwa sentymentalno-rytualnego i pragmatycznego, podobnie jak zmienna zakorzenienia lokal-

nego. Satysfakcja lokalna różnicuje populację badanych opowiadających się jedynie za sąsiedztwem sentymentalno-rytualnym.

Sąsiedztwo pragmatyczne charakterystyczne jest głównie dla osób lokujących się w średniej kategorii wiekowej – pomiędzy 45 a 65 rokiem życia, zatem mogących odczuwać potrzebę wsparcia w środowisku sąsiedzkim. Zwolennicy tej wizji sąsiedztwa odznaczają się wysokim poziomem wykształcenia. Przynależą do inteligencji i wyższych kadr kierowniczych. Rzeczowy sposób podejścia do sąsiedztwa, swoisty racjonalizm zakładający okazjonalne wsparcie i udział w inicjatywach sąsiedzkich właściwy jest zatem osobom o wysokim statusie społecznym. Charakterystyczną jest dla nich wyważona postawa orientacji na własny interes, ale i poczucie odpowiedzialności za najbliższe środowisko zamieszkania. Wynika to zapewne, z większego niż w grupach o niższym statusie, poziomu społecznej świadomości. A jednocześnie zaznacza się niechęć do skracania społecznego dystansu wobec sąsiadów. Są to też głównie osoby posiadające stabilną sytuację na rynku pracy. Poczucie ekonomicznego bezpieczeństwa daje im szansę na zainteresowanie nie tylko partykularnym interesem, ale i dobrem całej społeczności. Opowiadający się za sąsiedztwem pragmatycznym mieszkają w starszej zabudowie segmentowej i domach jednorodzinnych. Jedynym nasuwającym się wyjaśnieniem takiej zależności jest potrzeba dbania o otoczenie, jakość życia, w obrębie sąsiedztwa współtworzonego przez właścicieli zabudowy o wysokim standardzie. Z uwagi na jej wiek konieczne staje się podejmowanie inicjatyw, aby ów standard zachować. Okazjonalna pomoc świadczona współmieszkańcom, a także uczestnictwo w działaniach zbiorowych wynikają również z długiego okresu zamieszkiwania w danym miejscu. Zakorzenienie lokalne sprzyja z pewnością przywiązaniu do swojego miejsca zamieszkania, a to wyrażane jest poprzez aktywność na rzecz środowiska i jego mieszkańców.

Sąsiedztwo prywatne dotyczy przede wszystkim osób najstarszych, które osiągają wiek powyżej 65 lat. W grupie tej znajdują się głównie osoby o niskim poziomie wykształcenia, robotnicy, pracownicy fizyczni, robotnicy rolni. Lokują się tu również ci, których sytuacja na rynku pracy nie jest najlepsza, bowiem posiadają oni status bezrobotnego. Za sąsiedztwem prywatnym opowiadają się także emeryci i renciści. Nie trudno zauważyć, że sąsiedztwo wkraczające w sferę życia prywatnego wybierane jest przez tych, którzy dysponują czasem wolnym, aby je realizować, gdyż ze względu na sytuację życiową mają go w nadmiarze. Jednocześnie niski status społeczny tych osób pozwala tłumaczyć charakter relacji, jakie utrzymują. Nie wyświadczają sobie przysług, bowiem na te ich po prostu nie stać, nie interesują ich sprawy sąsiadów ani dobro wspólne, gdy niezaspokojone pozostają własne potrzeby egzystencjalne. Jedyne zatem co możliwe, to wspólne dzielenie losu, szukanie powiernika czy emocjonalnego wsparcia za cenę rezygnacji z własnej prywatności.

Sąsiedztwo sentymentalno-rytualne wybierane jest najczęściej przez ludzi młodych, pomiędzy 21 a 29 rokiem życia, a także najmłodszych respondentów – młodzież do lat 20. W grupie tej odnaleźć można głównie ludzi uczących się, studentów, którzy albo pochodzą z zasobnych rodzin, albo też sami cieszą się wysokim standardem materialnym własnego gospodarstwa. Specyficzne dla sąsiedztwa ograniczenie relacji społecznych do tradycyjnego „dzień dobry” nie dziwi, gdy wskazać na fazę cyklu życia badanych. Ten typ sąsiedztwa jest również najbardziej charakterystyczny dla mieszkańców bloków i domów jednorodzinnych. Sprzyjająca zachowaniu anonimowości zabudowa blokowa, jak również dystans przestrzenny budownictwa jednorodzinnego wydają się pociągać za sobą dystans społeczny mieszkańców. Praktykowaniu konwencjonalnego sąsiedztwa służy również stosunkowo krótki okres zamieszkiwania, do 5 lat w nowym typie budownictwa. Nawiązanie bardziej zaangażowanych relacji sąsiedzkich, jakie pożądane są w tej grupie badanych, wymaga bowiem upływu czasu, a wraz z tym przyjrzenia się środowisku sąsiedzkiemu.

Badani chcieliby przełamać panujący dystans sąsiedzki, oczekując okazjonalnego wsparcia, ale nie podejmują w tym kierunku żadnych działań, co tłumaczyć można niskim i umiarkowanym poziomem ich satysfakcji lokalnej.

6. Wnioski

Celem niniejszego tekstu było uchwycenie form, jakie przybiera wielkomiejskie sąsiedztwo, pojmowane w kategoriach stosunku społecznego. W wyniku przeprowadzonych analiz uzyskano trzy typy tego zjawiska oraz uchwyciono czynniki, które warunkują ich występowanie. Pozwala to na weryfikację wcześniej przyjętych hipotez.

W środowisku wielkomiejskim nadal istotnym elementem organizacji życia społecznego pozostają grupy sąsiedzkie. W żadnym z typów nie jest preferowana ani nie występuje społeczna izolacja, co dowodzi pozytywnej weryfikacji nadrzędnej hipotezy wyjaśniającej. W żadnym z nich także konfiguracja czynników nie przypomina sąsiedztwa w jego tradycyjnym kształcie. Oczekuje się po sąsiadach co najmniej okazjonalnej pomocy wzajemnej, zaś relacje z nimi sprowadza do różnych form, począwszy od grzecznościowej wymiany ukłonów, a na spędzaniu czasu wolnego w ich towarzystwie skończywszy. Najliczniej podzielany przez badanych typ tworzony jest na bazie konwencjonalnych stosunków sąsiedzkich i preferowania okazjonalnego wsparcia. Potwierdza to zasadność założenia, że oczekiwane i realizowane sąsiedztwo dotyka w głównej mierze kontaktów o nieznacznym stopniu społecznego zaangażowania.

Złożona rzeczywistość sąsiedzka pozwala jednak na wyłonienie kolejnych dwóch typów. Zbliżoną liczebnie grupę reprezentantów znajduje sąsiedztwo

pragmatyczne i prywatne. W pragmatycznym podejściu do kontaktów sąsiedzkich ceni się ich okazjonalny charakter, praktykuje sąsiedztwo grzecznościowe oraz podejmuje działania, dbając o realizację interesu własnego, jak i dobra wspólnego. W sąsiedztwie prywatnym znaczenie nadaje się cechom tradycyjnego sąsiada oraz przenosi relacje sąsiedzkie do sfery życia osobistego, realizując je na gruncie towarzyskim.

Wysoka pozycja społeczna, sytuacja życiowa, przynależność do młodszych i średnich kategorii wiekowych, które cechują zwolenników sąsiedztwa pragmatycznego i sentymentalno-rytualnego, sprzyjają „wyjściu ponad lokalność”, chociażby w obręb nowej – wirtualnej przestrzeni, właściwej doświadczaniu beneficjentów globalizacji (Bauman 2003). Tymczasem oni, którzy – powiedziec można – sytuują się w głównym nurcie społeczeństwa, doceniają relacje z najbliższymi przestrzennie obcymi. Im dłużej zamieszkują w środowisku sąsiedzkim, tym głębsze w sensie społecznym stają się ich kontakty z współmieszkańcami. O ile w typie sentymentalno-rytualnym, co prawda zdystansowani społecznie tęsknią za okazjonalnym – ale zawsze – wsparciem sąsiedzkim, o tyle nastawieni pragmatycznie orientują się na sąsiedztwo, które staje się dla nich wartością (choćby nawet i użytkową). Wyższy status społeczno-zawodowy nie oznacza zatem bezwzględnego dystansowania się wobec powiązań sąsiedzkich. Kontakty te jednak nie są tak rozwinięte, jak ma to miejsce w przypadku sąsiedztwa prywatnego. Jego reprezentantów – ludzi ze starszych kategorii wiekowych, lokujących się nisko w strukturze społecznej (o niższym wykształceniu, niższej pozycji społeczno-zawodowej), wydaje się „skazanych na lokalność”, sąsiedztwo angażuje na tyle, że szukają w jego obrębie towarzystwa tych, którzy mogą podzielać ten sam los.

Zróznicowane zatem staje się podejście do tej pierwotnej i niegdyś tak ważnej grupy społecznej. W czasach globalizacji, przyspieszonego tempa zmian cywilizacyjnych sąsiedztwo nie pozostaje „wyłącznie figurą retoryczną”, nabiera nowego, jak widać, ciągle istotnego znaczenia (Starosta 2003: 139, 140).

Bibliografia

- Bauman Z. (2003), *Razem, osobno*, Kraków: Wyd. Literackie.
- Beck U. (2002), *Spółczesność ryzyka. W drodze do innej nowoczesności*, Warszawa: Scholar.
- Bendyk E. (2004), *Antymatrix. Człowiek w labiryncie sieci*, Warszawa: WAB.
- Błaszczak M. (2007), *O więzi sąsiedzkiej w środowisku wielkomiejskim – na przykładzie Wrocławia*, [w:] Borowik I., Sztalt K. (red.), *Współczesna socjologia miasta. Wielość ogłędów i kierunków badawczych dyscypliny*, Wrocław: Wyd. UWr.
- Bryden J. M. (1994), *Towards Sustainable Rural Communities: From Theory to Actions*, [w:] Bryden J. M. (ed.), *Towards Sustainable Rural Communities*, Guelph: University School of Rural Planning and Development.

- Bujwicka A. (2004), *Typy sąsiedzkiego ładu aksjonormatywnego w środowisku wielkomiejskim*, [w:] Majer A., Starosta P. (red.), *Wokół socjologii przestrzeni*, Łódź: Wyd. UŁ.
- Castells M. (1997), *The Power of Identity*, Vol. 2: *The Information Age: Economy, Society and Culture*, Oxford: Blackwell.
- Castells M. (2003), *Galaktyka Internetu. Refleksje nad Internetem, biznesem i społeczeństwem*, Poznań: Rebis.
- CBOS (2008), *Kontakty sąsiedzkie w miejscu zamieszkania*, Komunikat z badań, oprac. M. Skrzyszewski.
- Frysztański K. (1982), *Organizacja życia społecznego w zbiorowości wielkomiejskiej (studium wybranych grup mieszkańców Krakowa)*, Wrocław: Ossolineum, PAN.
- Frysztański K. (1997), *Miasta metropolitarne i ich przedmieścia. Z problematyki socjologii miasta oraz badań nad rzeczywistością krakowską*, Kraków: Universitas.
- Gans H. J. (1962), *The Urban Villagers*, New York: The Free Press.
- Giddens A. (1981), *Contemporary Critic of Historical Materialism*, London: Macmillan.
- Giddens A. (2001), *Nowoczesność i tożsamość. „Ja” i społeczeństwo w epoce późnej nowoczesności*, Warszawa: PWN.
- Guest A. M., Wierzbicki S. K. (1999), *Social Ties at the Neighborhood Level. Two Decades of GSS Evidence*, „Urban Affairs Review”, Vol. 35 (1), s. 92–111.
- Hampton K. (2003), *Neighboring*, [w:] Christensen K., Levinson D. (eds.), *Encyclopedia of community. From the Village to the Virtual World*, Vol. 3, Thousand Oaks, London, New Delhi: Sage.
- Jałowiecki B. (1999), *Metropolie*, Białystok: WSFiZ.
- Jałowiecki B. (2005), *Globalizacja, lokalność, tożsamość*, [w:] Wesołowski W., Włodarek J. (red.) *Kręgi integracji i rodzaje tożsamości. Polska, Europa, Świat*, Warszawa: Scholar, PTS.
- Kaltenberg-Kwiatkowska E. (1996), *Neighbourhood in Contemporary Poland: Stereotypes and Reality*, [w:] Allen J., Ambrose I., Kaltenberg-Kwiatkowska (eds.), *Housing Sociology and Societal Change. New Challenges and Direction*, Warsaw: University of Technology Centre for Social Sciences, International Council for Building Research Studies and Documentation, CIB-publication 189.
- Kasarda J., Janowitz M. (1974), *Community Attachment in Mass society*, „American Journal of Sociology”, Vol. 39, s. 328–339.
- Kryczka P. (1981), *Spółeczność osiedla mieszkaniowego w wielkim mieście. Ideologie i rzeczywistość*, Warszawa: PWN.
- Leszkowicz-Baczyńska Ż. (2001), *Zbiorowość miejska Zielonej Góry*, [w:] Leszkowicz-Baczyńska Ż., Machaj I., Zdulski M., *Zielona góra. Socjologiczne studium miasta i jego mieszkańców*, Kraków: Impuls.
- Logan J. R., Spitze G. D. (1994), *Family Neighbors*, „American Journal of Sociology”, Vol. 100 (2), s. 453–476.
- Misiak W. (1993), *Jakość życia w osiedlach miejskich*, Wrocław: UWr.
- Rybicki P. (1972), *Spółeczność miejskie*, Warszawa: PWN.
- Sosnowski A., Walkowiak J. (1983), *Sąsiedztwo i jego odzwierciedlenie w świadomości mieszkańców wielkomiejskich osiedli*, „Studia Socjologiczne”, nr 1.
- Sowa K. Z. (1988), *Miasto – środowisko – mieszkanie*, Kraków: Politechnika Krakowska im. T. Kościuszki.
- Starosta P. (2003), *Fragmentaryzacja więzi społecznej i rekonstruowanie wspólnoty w dobie globalizacji*, „Przegląd Socjologiczny”, t. 52 (2).
- Suttles G. D. (1972), *The Social Construction of Communities*, Chicago, London: University of Chicago Press.

- Szczepański M. (2005), *Spoločności lokalne i regionalne a ład kontynentalny i globalny*, [w:] Wesołowski W., Włodarek J. (red.), *Kręgi integracji i rodzaje tożsamości. Polska, Europa, Świat*, Warszawa: Scholar, PTS.
- Szacki J. (2002), *Historia myśli socjologicznej*, Warszawa: PWN.
- Szlendak T., Pietrowicz K. (2005), *Kultura konsumpcji jako kultura wyzwolenia? Między krytyką konsumeryzmu a społeczeństwem opartym na modzie*, „Kultura i Społeczeństwo”, t. 49 (3).
- Świątkiewicz W. (2004), *Więzi sąsiedzkie i życie publiczne*, [w:] Szczepański M. S. (red.), *Obywatel w lokalnej społeczności. Studia i szkice socjologiczne*, Tychy, Opole: WSZiNS, UO.
- Turowski J. (1976), *Kształtowanie się zbiorowości osiedlowych w wielkich miastach*, „Studia Socjologiczne”, nr 1.
- Wellman B. (1979), *The Community Question: The Intimate Networks of East Yorkers*, „American Journal of Sociology”, March.
- Wellman B., Carrington P. J., Hall A. (1988), *Networks as Personal Community*, [w:] Wellman B., Berkovitz S. D. (eds.), *Social Structures. A Network Approach*, Cambridge: Cambridge University Press.
- Ziółkowski M. (1995), *Pragmatyzacja świadomości społeczeństwa polskiego*, [w:] A. Sulek, J. Styk (red.), *Ludzie i instytucje. Stawianie się ładu społecznego*, t. 2, Lublin: PTS, Wyd. UMCS.
- Ziółkowski M. (2005), *Utowarowienie życia społecznego a kapitały społeczne*, [w:] Wesołowski W., Włodarek J. (red.), *Kręgi integracji i rodzaje tożsamości. Polska, Europa, Świat*, Warszawa: Scholar.

Anna Bujwicka

TYPES OF THE BIG CITY NEIGHBOURHOODSHIP REPRESENTED AND PRACTIZED NEIGHBOURS RELATIONSHIP OF THE INHABITANTS OF ŁÓDŹ

Summary. The article presents a problem of the neighbourhood as a significant dimension of social organization of a big city. Subject of interest are levels, types and correlates of the inhabitants of Łódź neighbourly relations. The results show that the neighbourhood is still a major integrations form of the city resident. Constructed types are reflects the different configurations of preferred model of relations with neighbours and realized contacts at the residences place. The dominant type of neighbourhoods relationship is a sentimental-ritual neighbourhood. The most important correlates of the neighbourhoods types are the social variables of the position of the individual in the social structure.

Key words: neighbourhood, community, social ties.